

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “ความรู้ ทักษะและการมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ได้มีการนำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการศึกษาวิจัย เป็นการสนับสนุนและสร้างความชัดเจนในกรอบการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. นโยบายหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนและการกำหนดนโยบาย
6. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และทัศนคติ
7. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
8. ทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวสาร
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ การนำแนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และนโยบายหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มาประกอบเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และทำให้มองเห็นถึงแนวทางการปฏิบัติในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนและการกำหนดนโยบาย นำมาใช้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยนี้เป็นระดับผู้บริหารในการมีส่วนร่วมในการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้ทราบกระบวนการบริหารและการทำงานที่เป็นลำดับขั้นตอน

การใช้แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวสาร เพื่อประกอบในการอธิบายถึงการนำแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มาเผยแพร่สู่ทุกองค์การและประชาชนในประเทศไทยว่าควรเริ่มต้นจากจุดใดเป็นไปในแนวทางใด และควรใช้วิธีการอย่างไรเพื่อเกิดผลสำเร็จสูงสุด

นอกจากนั้นยังมีการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงแนวทางการศึกษาและสมมติฐานของการวิจัยนี้ให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวจะประกอบด้วยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

การท่องเที่ยวได้เริ่มมีบทบาทกว้างขวางขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1900 เป็นต้นมา ได้มีการจัดการ (management) จัดระบบ (system) ต่าง ๆ ตั้งแต่นักท่องเที่ยวยังไม่เริ่มเดินทางหรือยังไม่มีความคิดที่จะเดินทางซึ่งในขั้นที่จะมีการจัดระบบให้บริการข่าวสารเพื่อเชิญชวนให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว ลำดับต่อมา ก็จะเป็นการจัดระบบการให้บริการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การพักผ่อน การบริการ ด้านภัตตาคาร ร้านอาหาร บ้านพัก สินค้าที่ระลึก รวมทั้งการคุ้มครองความปลอดภัย โดยในแต่ละส่วนดังกล่าวนี้ สามารถเรียกรวมกันได้ว่าเป็น “บริการท่องเที่ยว (Tourist service) ซึ่งเมื่อรวมกับการจัดระบบในส่วนของ การบำรุงรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ก็เรียกว่าเป็น “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism industry)” (สุวรรณฤทธิรักษ์ , 2530)

จี และคณะ (Gee, Choy and Manens, 1984) ได้อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนักท่องเที่ยว เช่น บริษัทการบิน โรงแรมที่พัก การขนส่งภาคพื้นดิน บริษัทนำเที่ยว ภัตตาคารและร้านค้าปลีกต่าง ๆ
2. ธุรกิจสนับสนุนการท่องเที่ยวหรือมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ เช่น บริษัทจัดนำเที่ยว วารสารหรือผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการนำเที่ยว บุคลากรฝ่ายบริหารในธุรกิจโรงแรม และบริษัทที่ทำการศึกษาวิจัยหรือวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว
3. หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชน ซึ่งมีหน้าที่ในการวางแผนพัฒนาอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว สถาบันการเงิน บริษัทก่อสร้าง สถาบันการศึกษา ที่ให้การศึกษาและการฝึกอบรมที่เกี่ยวกับวิชาการท่องเที่ยวและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ดี การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้นจะต้องกระทำควบคู่ไปกับการพัฒนาคน ซึ่งกฎแฉดอกลำคัญที่จะทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะประชาชนกลุ่มที่มีอาชีพเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2529) ซึ่งการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนหรือแม้แต่ประชาชน โดยสามารถจำแนกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. องค์กรของรัฐ สามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะย่อย คือ

1.1 องค์กรของรัฐที่มีฐานะเป็นราชการ (government organization) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาในรูปแบบของกระทรวง ทบวง กรม ขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างและหน่วยงานนโยบายของรัฐที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยทั่วไปจะทำหน้าที่ด้านการดำเนินการวางแผนเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งในเชิงการพัฒนาแบบการอนุรักษ์ การส่งเสริมการตลาด การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาควบคุมการจัดการ การจัดระบบสินค้าและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

1.2 องค์กรที่มีฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจหรือกึ่งราชการ เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ลักษณะการบริหารงานจะมีลักษณะกึ่งรัฐ กึ่งเอกชน คือ สามารถจัดหารายได้เป็นของตนเอง ในขณะที่รัฐก็ยังคงต้องให้งบประมาณสนับสนุนด้วยเป็นบางส่วน รัฐยังเข้าไปดูแลควบคุมการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อยู่

2. องค์กรเอกชน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะย่อย คือ

2.1 องค์กรเอกชนที่ไม่หวังผลประโยชน์ทางการค้า (Non profit organization) โดยการดำเนินงานขององค์กรประเภทนี้ อาจมีลักษณะตั้งแต่เป็นองค์กรระดับโลก หรือองค์กรระดับภูมิภาค หรืออาจเป็นองค์กรระดับประเทศ เช่น ชมรมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สมาคมมัคคเทศก์อาชีพ โดยบางครั้งอาจดำเนินการวางแผนและจัดกิจกรรมด้วยตนเอง หรืออาจมีบทบาทร่วมกับองค์กรของรัฐระดับต่าง ๆ ตามแผนที่จัดทำไว้ได้

2.2 องค์กรเอกชนที่ดำเนินการในรูปแบบธุรกิจ เป็นองค์กรเฉพาะเรื่องที่ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินธุรกิจหรือหวังผลทางการค้า อาจจัดตั้งในรูปแบบของการประกอบการเฉพาะเรื่อง ซึ่งแต่ละองค์กรย่อมมีแนวนโยบายในการวางแผนเป็นของตนเอง (อ้างใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537)

โดยในเรื่องขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการท่องเที่ยวนี้ เป็นเรื่องที่ทั้งฝ่ายรัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือประสานเข้าด้วยกัน มักจะเป็นที่เข้าใจว่า รัฐควรมีบทบาทที่จะกระตุ้นส่งเสริมการดำเนินงานของเอกชน ในการวัดสินค้าและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

โดยเฉพาะการลงทุนในด้านการสาธารณูปการที่เอกชนไม่มีขีดความสามารถที่จะดำเนินการเองได้ ส่วนเอกชนนั้น ก็มีบทบาทในการวางแผนพัฒนาสินค้าและบริการในส่วนของตนให้มีประสิทธิภาพที่สุด ประเทศใดก็ตามที่องค์กรของรัฐและเอกชนมีความเข้าใจกัน ร่วมมือกันในการวางแผนพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็จะพัฒนาเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีการพัฒนารูปแบบไปหลายทางเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อสังคมด้วย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยได้จัดการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้น พยายามลดผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมให้น้อยที่สุด ซึ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism)”

ปัจจุบันท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism) เป็นเรื่องที่ทั่วโลกให้ความสนใจ โดยความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ถูกกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ไว้มากมาย ดังนี้

เฮกเตอร์ เซบัลลอส- ลาสคูเรียน (Hector Ceballos-Lascurian, 1990) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources - IUCN) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า “เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้งกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพพืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น”

อลิซาเบธ บู (Elizabeth Boo, 1991) เป็นผู้คลุกคลีกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแถบลาติน- อเมริกาและหมู่เกาะคาริเบียน และเป็นผู้เขียนรายงานเรื่อง “Ecotourism : the potentials and pitfalls” ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า “เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแล รักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม”

โรเจอร์ ทรอย ปีเตอร์สัน (Roger Troy Peterson) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า “การท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นการเลือกทางหนึ่งในหลายทางที่จะช่วยรักษาชีวิตสัตว์ป่าและสถานที่ทางธรรมชาติจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม”

สมาคมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (The Ecotourism Society, 1991) เป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผนและเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า

เป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

ต่อมา คำนิยามของสมาคมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (The Ecotourism Society) ก็ได้รับการปรับปรุงโดย “เวสเทิร์น (Western, 1993)” ให้มีความหมายสมบูรณ์ขึ้นว่า “เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น”

องค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่วางนโยบายจัดวางรูปแบบการท่องเที่ยวและปรับปรุงแนวทางการท่องเที่ยว ถือเป็นองค์กรโดยตรงที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ในหนังสือนโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ปี พ.ศ.2530-2539 ว่า “เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”

จากนิยามทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ความหมายที่เป็นสาระสำคัญ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเสมอ

4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

จากสาระสำคัญที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากการท่องเที่ยวแบบเดิม (Conventional Tourism หรือ Mass Tourism) การพัฒนาหรือจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึงองค์ประกอบ 3 ประการหลัก

1. ต้องมีการสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องเช่นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชุมชนท้องถิ่น มัคคุเทศก์ เป็นต้น โดยมีวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดศูนย์ศึกษาธรรมชาติสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว เอกสารสิ่งพิมพ์ นิทรรศการป้าย เส้นทางเดินป่า อบรมมัคคุเทศก์ชุมชนให้สามารถชี้แนะในเรื่องระบบนิเวศ

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว มักเป็นผู้สนใจเรียนรู้ และไม่ค่อยสนใจความสะดวก กลุ่มนี้ต้องการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจทางสภาพแวดล้อมมากกว่าจึงต้องมีคนสื่อความหมายธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งระดับกว้างและลึก

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนในสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำที่ชุมชนทำขึ้นได้ทำให้ชุมชนเป็นมัคคุเทศก์ ขายศิลปะหัตถกรรม สินค้า เกษตรกรซึ่งเป็นการช่วยสร้างชุมชนให้แข็งแรงมีชีวิตดีขึ้นในภายนอกทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญคุณค่าของทรัพยากร และเกิดการอนุรักษ์ในชุมชนขึ้นไม่เกิดการอพยพเข้าเมืองใหญ่มีสังคมครอบครัวเข้มแข็ง แม้ในหลักการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์น่าจะส่งผลในรูปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติจะบรรลุเป้าหมายได้ต้องมีการวางแผนและมีแนวทางการจัดการที่ชัดเจน เช่น ความเป็นไปได้ในทางธุรกิจการควบคุมพื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

คุณภาพมัคคุเทศก์ การควบคุมโปรแกรมสื่อความหมายในแหล่งจัดตั้งกองทุนบำรุงรักษา แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว หรือบริษัทจัดนำเที่ยวการกระจายรายได้

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น มีความหมายลึกซึ้งมากกว่าการเสนอขายสินค้าทางการท่องเที่ยวแบบใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์และความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม) เข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism development) อีกด้วย (ศรีพร สมบุญธรรม, 2536)

โดยแนวความคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism development) ซึ่งจากการประชุม “Globe’90” ณ ประเทศแคนาดา ได้ลงมติให้คำจำกัดความว่า

เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของชุมชนรุ่นหลังด้วย จึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้จะเน้นความสำคัญของการควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ดูแลจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยมีลักษณะสำคัญ 6 ประการที่ประกอบขึ้นเป็นแนวความคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น และระดับภูมิภาค

ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณสุขปโภคที่มีอยู่

2. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (local participation)
 ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่
 จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3. ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว (scale of tourism development)
 ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญ
 สำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (carrying capacity) ทั้งนี้ควร
 พยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ
 การใช้วัสดุและผลผลิตจากท้องถิ่น (local product) ควรสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น
 ในการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่าง ๆ ของคนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดดุลการ
 ค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

4. การกระจายรายได้ (income distribution)
 การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่จะนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด
 เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

5. การจ้างงาน (employment)
 คุณภาพของงานสำหรับคนในท้องถิ่นควรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวาง
 แผนพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผล
 ตอบแทนสูง

ข้อเสนอแนะจากทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใน
 การประชุมสัมมนา “Globe 90” ที่ประเทศแคนาดามีดังนี้

1. บทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
 - 1.1 ทำการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ
 - 1.2 สนับสนุนการพัฒนา “แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์การท่องเที่ยว (tourism economic models) เพื่อกำหนดระดับขอบเขตชนิดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำหรับพื้นที่ทางชนบทและในเขตเมือง
 - 1.3 ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือหน่วยราชการระดับท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดในการสร้างกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยว (tourism development strategies) ของตนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ (conservation strategies)

1.4 พัฒนามาตรฐาน และกฎข้อบังคับต่าง ๆ ในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนตรวจสอบโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

1.5 นำเอาวิธีการขอความเห็นจากประชาชนมาใช้ (public consultation techniques) เพื่อให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มาร่วมปรึกษาและตัดสินใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะมีขึ้น

1.6 ทำการพัฒนาตัวชี้นำทางเศรษฐกิจ (economic indicators) ที่จะสามารถบอกถึงความกินดีอยู่ดีของคนในชาติ ในแง่มุมของการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development sense) ตัวชี้นำเหล่านี้อาจได้แก่ “รายได้ที่ยั่งยืน” (sustainable income) ซึ่งจะต้องพิจารณาร่วมกับการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้

1.7 ให้ความสำคัญกับการศึกษาและปลูกฝังความสำนึกของคนในชาติต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1.8 พัฒนาการต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผลกระทบของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่อโบราณวัตถุสถานของประเทศ โดยให้เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ดังกล่าวแล้วข้างต้น

1.9 กำหนดมาตรฐานการออกแบบและก่อสร้างสำหรับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันว่าโครงการดังกล่าวจะต้องมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

1.10 นำมาตรการทางกฎหมายมาใช้อย่างเคร่งครัดต่อการลักลอบค้าวัตถุโบราณของชาติ ตลอดจนนำมาตรการต่าง ๆ มาใช้เพื่อเป็นหลักประกันในความสงบและสุนทรียทัศน์ของสถานที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนา มิให้ถูกทำลายไป

1.11 ให้ความสำคัญในเรื่องของ “ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว” (tourism development carrying capacity) ในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ต้องมีระบบตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอและมีมาตรการในการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

1.12 มีมาตรการในการควบคุมนักท่องเที่ยวให้มีจำนวนที่เหมาะสมในพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น ตามเกาะ หรือหมู่บ้านชาวเขา เป็นต้น

1.13 จัดตั้งคณะกรรมการที่ให้คำปรึกษาทางด้านการท่องเที่ยว (tourism advisory board) ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย เช่น ประชาชน ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ผู้แทนจากภาครัฐบาล

1.14 ทำการปฐมนิเทศหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องถึงแนวคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development) โดยเฉพาะกรมและกระทรวงที่เกี่ยวข้องในการประสานงานและร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เพื่อความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่น กรมป่าไม้ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

1.15 ผลักดันให้การท่องเที่ยวเป็นหัวข้อหนึ่งในการประชุมเพื่อการวางแผนสำคัญ ๆ ที่จะมีผลเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมโดยรวม

1.16 สร้างหลักประกันที่จะทำให้แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งระดับชาติ และระดับท้องถิ่นให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2. บทบาทของรัฐบาลในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2.1 ควรร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาทางการท่องเที่ยว (tourism advisory board) ในทุก ๆ ระดับ และควรมีบทบาทในการเสนอแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงเรื่องการใช้ที่ดินและการมีส่วนร่วมในการประเมินผลระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น

2.2 ควรแสวงหาความร่วมมือจากคนในท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และคัดค้านการพัฒนาที่อาจมีผลเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

2.3 ควรร่วมมือกับคนท้องถิ่นทำการศึกษาวิจัยและรวบรวมข้อมูล เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2.4 ควรแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น กับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นเกี่ยวกับสินค้าทางการท่องเที่ยว และวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสม

2.5 ควรมีส่วนร่วมให้มากขึ้นในการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปถึง

- ก. ความสำคัญทางเศรษฐกิจของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- ข. ความจำเป็นในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยเฉพาะลักษณะทางภูมิทัศน์ตามธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ (natural landscaped)
- ค. โครงการต่าง ๆ ที่เป็นโครงการการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- ง. พฤติกรรมที่เหมาะสมในการให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐบาล เอกชน

2.6 ควรสนับสนุนการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและควรรหาโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและอุปสรรคที่อาจจะขัดขวางการพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะในหัวข้อเกี่ยวกับ

- ก. ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นและสภาพแวดล้อม
- ข. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของกลุ่มธุรกิจ และประชาชนในท้องถิ่น
- ค. ผลกระทบจากอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ง. ระดับของความร่วมมือในการพัฒนาจากภาครัฐบาลและภายในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อความสำเร็จในการพัฒนา ดังกล่าว

3. บทบาทของธุรกิจเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เนื่องจากธุรกิจเอกชนมีหน้าที่เสนอขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น การมีส่วนร่วมส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ภาคเอกชนอาจทำได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น

3.1 การลดมลพิษจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลดปริมาณขยะแม่เหล็กที่ใช้ในสนามกอล์ฟ การควบคุมการปล่อยของเสียสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ฯลฯ นอกจากนี้ควรให้การสนับสนุนโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเท่าที่จะทำได้

3.2 ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงานต่าง ๆ

3.3 ลดการปล่อยของเสีย ซึ่งอาจทำได้โดยขบวนการนำกลับมาใช้ใหม่ (recycling) หรือโดยการติดตั้งเครื่องบำบัดน้ำเสียที่มีประสิทธิภาพ และมีการตรวจสอบการใช้งานอย่างสม่ำเสมอ

3.4 นำเอาวิธีการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมาประยุกต์ใช้ เช่น ส่งเสริมการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานจากลม

3.5 ลดกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การก่อสร้างใกล้ป่าชายเลน ชายหาด เขตอาศัยของสัตว์ป่า เขตโบราณวัตถุสถาน

3.6 นำการตลาดแบบ “Green marketing” มาใช้ เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ (ecotourism) ตลอดจนการให้คำแนะนำการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

3.7 ตรวจสอบและประเมินผลบทบาทในการรักษาสภาพแวดล้อมขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะระบบกำจัดน้ำเสีย การใช้พลังงานด้านต่าง ๆ ระบบกำจัดขยะ

4. บทบาทของนักท่องเที่ยวในการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นักท่องเที่ยวเป็นผู้มีความใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมจึงควรมีส่วนรวมในการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งอาจทำได้โดยเลือกบริษัทนำเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงสำนึกและความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

4.1 ศึกษาข้อมูลล่วงหน้าเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เช่น ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่น

4.2 ท่องเที่ยวอย่างมีความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม และระมัดระวังพฤติกรรมที่อาจมีผลเสียต่อวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

4.3 งดการซื้อสินค้าหรือบริการที่ทำลายสภาพทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ เช่น ปะการัง สัตว์น้ำ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ หรือโบราณวัตถุ

4.4 ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบและข้อแนะนำของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด

4.5 ให้ความร่วมมือในกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่ไป เยี่ยมชม

แม้ว่าการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องในทิศทางที่เหมาะสม และส่งผลที่ยั่งยืน นอกจากจะต้องมีจรรยาบรรณสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ การหลีกเลี่ยงไม่ส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ซึ่งไม่มีความพร้อมในด้านการบริหารและการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวได้อย่างสมดุล ในระยะเวลาที่ยาวนานและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (เสรี วังสีไพจิตร, 2538)

ดังนั้น เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เราสามารถพิจารณาความสำเร็จได้จากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ชนบทธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ชนบทธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้้นำตามความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่สามารถก้าวไปสู่เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จำเป็นต้องเป็นสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวให้รูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพทางธรรมชาติของท้องถิ่น ในขณะที่ยังสามารถรักษาสภาพความเป็นอยู่ ชนบทธรรมเนียมประเพณี สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะทำได้เป็นสิ่งสำคัญ

นโยบายหลักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การกำหนดนโยบายหลักของ ททท. ที่มีการประกาศอย่างเป็นทางการจะพบว่า ททท. กำหนดนโยบายหลักไว้ 8 ประการ ครอบคลุมเนื้อหาและสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในภาพรวมนโยบายหลัก ททท. ทั้ง 8 ประการ ปรากฏรายละเอียดดังนี้

1. ส่งเสริม ชักจูง ให้นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเดินทางมาสู่ประเทศไทย เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ เข้าเพิ่มพูนเศรษฐกิจส่วนรวมโดยริบด่วน
2. ขยายแหล่งท่องเที่ยวให้กระจายไปในท้องถิ่น เพื่อเป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้ถึงประชากรในทุกภูมิภาค
3. อนุรักษ์และฟื้นฟูสมบัติวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้ด้วยดีที่สุด
4. พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานที่ดี เพื่อสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือนให้มากขึ้น
5. เพิ่มความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้สามารถเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางต่าง ๆ ในประเทศไทยด้วยความมั่นใจในความปลอดภัยของร่างกายและทรัพย์สินของตนและหมู่คณะ
6. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและเยาวชน เพื่อเป็นการเพิ่มสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวแก่คนไทย
7. เสริมกำลังคนที่เป็นคนไทยเข้าทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มากที่สุด
8. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

เมื่อวิเคราะห์จากนโยบายหลัก 8 ประการ จะพบว่า ปรากฏนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถึง 3 นโยบายด้วยกันคือ

นโยบายข้อ 2 ขยายแหล่งท่องเที่ยวให้กระจายไปในท้องถิ่น เพื่อเป็นการกระจาย รายได้จากการท่องเที่ยวให้ถึงประชากรในทุกภูมิภาค

นโยบายข้อ 3 อนุรักษ์และฟื้นฟูสมบัติวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้ด้วยดีที่สุด

นโยบายข้อ 8 ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเกี่ยวกับการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมานับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการจัดตั้งองค์กรจากองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว (อ.ส.ท.) มาเป็นท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) บทบาทของ ททท. ได้เพิ่มขึ้นคือมีภาระหน้าที่ในการศึกษา/วางแผนด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการส่งเสริม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วสามารถสรุปผลงานของ ททท. ที่เกี่ยวข้องกับ การอนุรักษ์ได้มากมายหลายกิจกรรม ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดในช่วงเวลาที่ผ่านมามี สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การดำเนินงานทางด้านการวางแผนและวิชาการ

1.1 การศึกษาวิจัยเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ ททท. ดำเนินงานนั้นจะมี 4 ระดับ คือ การสำรวจเบื้องต้น การศึกษาเบื้องต้นการจัดทำแผนหลักเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและการศึกษา ความเหมาะสมของโครงการ

ในทุก ๆ ระดับของการวางแผนนั้น ททท. ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระดับของการจัดทำแผนหลักเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว แต่ละแผน นั้นได้ระบุนโยบายการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งไว้อย่างชัดเจน พร้อมกับ ระบุนโยบาย ปัญหา ข้อเท็จจริง แนวทางการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านผลกระทบจาก การท่องเที่ยวที่อาจมีผลต่อสิ่งแวดล้อม

สำหรับในการศึกษากรณีเรื่องนิเวศสัญจรนั้น จะพบว่า ททท. ได้มีการศึกษา วิจัยคู่มือนิเวศสัญจร : ภาคอีสาน คู่มือนิเวศสัญจร : ภาคเหนือและการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อ รักษาระบบนิเวศ : กรณีภาคใต้

1.2 การจัดทำคู่มือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ

ททท. ได้จัดทำคู่มือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ขึ้น โดยแยกตาม ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว อันได้แก่ วัด ถ้ำ เนินเขา น้ำตก อ่างเก็บน้ำ และชายทะเล การจัดทำ คู่มือพัฒนาลักษณะนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ถูกต้องตาม หลักวิชาการ ไม่ดำเนินการพัฒนาให้ขัดต่อสภาพแวดล้อม ในคู่มือดังกล่าวได้เสนอแนะแนวทาง การพัฒนา อาทิ การจัดวางองค์ประกอบให้กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้ อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ พัฒนาได้โดยตรง

1.3 การศึกษาเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยว

เป็นที่ตระหนักกันดีอยู่แล้วว่าการพัฒนาใด ๆ ก็ตามมักจะก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งผลกระทบด้านกายภาพและผลกระทบด้านสังคม ดังนั้น ททท. จึงเล็งเห็นความสำคัญในประเด็นนี้และได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่หลักทางการท่องเที่ยว

การศึกษาเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเท่าที่ได้ศึกษามา จะมีการนำเสนอถึงลักษณะของผลกระทบ สาเหตุที่เกิดผลกระทบ แนวทางและมาตรการในการแก้ไขรวมถึงองค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องในปัญหานั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันป้องกันและแก้ไข สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น การศึกษาเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูงานเทศกาลประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาถึงเรื่องขีดจำกัดในการพัฒนา(Carrying Capacity) เพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว อันจะเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม โดยเลือกกรณีศึกษา คือการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ และการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด

การดำเนินงานทางด้านงานวิชาการทั้งหมดที่ ททท. จัดทำขึ้นนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก แง่มุมที่ ททท. สนใจนั้นไม่เพียงแต่เป็นการเสนอแนวคิดที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังได้พิจารณาถึงการแก้ไขตลอดจนการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย

2. การสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว นับตั้งแต่ปี 2530 ททท. ได้รับการจัดสรรงบประมาณทั้งพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว งบประมาณที่ ททท. ได้รับนั้นปรากฏตามชื่อโครงการต่าง ๆ ดังนี้

- 1) โครงการเร่งรัดฟื้นฟูการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (งบ กฟศ.)
- 2) โครงการอุดหนุนการปรับปรุงสาธารณูปโภค พัฒนาสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กในภูมิภาค
- 3) โครงการย่อยเกี่ยวกับ (ประเภท) พัฒนาและอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาของ ททท. หรือโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

- 4) โครงการตามแผนงานเงินกู้เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว (โครงการเงินกู้ OECF)
- 5) โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (โครงการอีสานเขียว)

การจัดสรรงบประมาณในโครงการต่าง ๆ เท่าที่ผ่านมา ททท. จะประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้รับผิดชอบพื้นที่ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประเภทโครงการที่ ททท. ให้การสนับสนุนมีทั้งโครงการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ โครงการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์และโครงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นด้านการสนับสนุนงบประมาณนั้น ททท. ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสนับสนุนโดยมีทั้งหลักเกณฑ์ทั่วไปและหลักเกณฑ์เฉพาะ เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักเกณฑ์เฉพาะที่ ททท. กำหนดนั้นได้เน้นหนักเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดสภาพภูมิทัศน์และการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมด้วย

3. การพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว

ททท. ได้ให้ความสำคัญกับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว โดยจะจัดให้มีการฝึกอบรม และการบรรยายให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน พนักงานบริษัท รวมถึงพระภิกษุ สามเณร และผู้มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยวในวงกว้าง ๆ เช่น พนักงานต้อนรับ พนักงานบริการอาหาร พนักงานขับรถ พนักงานขับเรือ และพ่อค้าแม่ค้า ทหารเรือ เป็นต้น เนื่องจากการอบรมจะเน้นและรณรงค์ในเรื่องการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย ตลอดจนจัดโครงการอบรมอาสาสมัครช่วยเหลือนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งช่วยดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว

4. การจัดประชุมสัมมนาในการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยว

เนื่องจากปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นปัญหาที่ค่อนข้างซับซ้อนหรือปัญหาบางประการมีขนาดของปัญหาและความร้ายแรงมาก จนหน่วยงานเดียวไม่สามารถแก้ไขได้ต้องการความร่วมมือกันจากหลายหน่วยงาน ดังนั้นในช่วงเวลาที่ผ่านมามี ททท. ก็จะจัดการประชุมสัมมนาเพื่อหาสาเหตุและแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป เช่น การจัดสัมมนาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล การจัดสัมมนาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อม และประชาชนในท้องถิ่น และการจัดสัมมนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ตลอดจนจะมีการสัมมนาเกี่ยวกับปัญหา คุณภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวหลัก เช่น เกาะภูเก็ตและเมืองพัทยา ประเด็น

ปัญหาที่มักจะหยิบยกขึ้นมาพิจารณา ได้แก่ ปัญหาอาคารและสิ่งก่อสร้างที่ไม่เหมาะสมและไม่สวยงาม ปัญหามลภาวะ เป็นต้น

5. การรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

ได้มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสื่อมวลชนสาขาต่าง ๆ ทั้งทางรายการวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ที่ ททท. จัดทำเผยแพร่ เช่น อนุสาร อ.ส.ท. จุลสารการท่องเที่ยว และจดหมายข่าว เป็นต้น

นอกจากนี้ ได้เริ่มดำเนินการโครงการอบรมผู้นำเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์พิทักษ์ท่องเที่ยวไทยเป็นประจำปี โดยเชิญผู้นำเยาวชนจากทั่วทุกจังหวัดมาเข้าร่วมโครงการประมาณ 200 คน เพื่ออบรมความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง พร้อมทั้งจัดโครงการรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว โดยขอความร่วมมือจากเยาวชนประชาชนเจ้าของท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์รักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวเป็นครั้งคราว เช่น โครงการ "เมืองคอนสวย ด้วยต้นไม้ ไร่ยะ" ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการ "ภูเก็ตสวยงาม ด้วยความร่วมมือ" ที่จังหวัดภูเก็ต โครงการ "รณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมเกาะล้าน" ที่เมืองพัทยา และโครงการ "รักอัมพวง รักษาธรรมชาติ" ที่จังหวัดตาก เป็นต้น

พร้อมทั้งมีโครงการจัดทำภาพยนตร์สั้น วิดีโอ เอกสาร และโปสเตอร์ เพื่อผลิตเป็นสื่อในการรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม แล้วจัดนิทรรศการและเผยแพร่ไปยังหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาในโอกาสต่าง ๆ ทั่วประเทศ

6. การจัดตั้งมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว

ททท. ได้จัดตั้งมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว (พ.ส.ท.) หรือ The Foundation for the Protection of Environment and Tourism (P.E.T.) ขึ้นเมื่อกลางปี พ.ศ. 2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจกรรมอันเนื่องด้วยการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย ในด้านการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและมรดกทางการท่องเที่ยว ตลอดจนร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่น ๆ ดำเนินกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงาน

เออร์เนส (Ernest Dale, 1965) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จ โดยอาศัยผู้อื่น (Management is getting things done through other people)

ศาสตราจารย์สมพงษ์ เกษมลีน (2517) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ 2 นัย คือ นัยแรกเกี่ยวกับการศึกษาทางวิชาการ และอีกนัยหนึ่งในแง่ของกิจกรรมการบริหาร คือ ถ้า มองในแง่ของวิชาการศึกษาทางด้านบริหาร จะตรงกับคำว่า “Administration” คือ “การบริหาร” หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปร่วมกันทำงาน หรือดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะ ใ้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ดังนั้น การบริหาร คือการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลงานตามวัตถุประสงค์ของ องค์กร ทั้งนี้ “ผู้บริหาร” จึงเป็นผู้ที่ใช้ทรัพยากรทุกชนิดที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดผลงานตามวัตถุประสงค์ของ “องค์กร” และเหตุผลที่จะต้องมียุ้บริหารเนื่องจาก

1. เนื่องจากทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการบริหารคือ “คน” ผู้บริหารจึงจำเป็นต้อง เป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาคนจำนวนหนึ่งเสมอ
2. ผู้บริหารมีหลายระดับ แต่ละระดับก็มีอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบที่จะใช้ ทรัพยากรชนิดต่าง ๆ ในขอบเขตของตน เพื่อให้เกิดผลงานตามวัตถุประสงค์ของแต่ละส่วนของ องค์กร และผลงานของนักบริหารทุก ๆ คนในองค์กร เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็จะช่วยให้องค์การ บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้
3. ผู้บริหารจำเป็นจะต้องมี “ความรับผิดชอบ” อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของ ผู้บริหาร ที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่องาน ต่อเพื่อนร่วมงาน ต่อองค์กร ต่อสังคมคู่ไปกับ อำนาจหน้าที่ และอำนาจหน้าที่ที่จะต้องเท่ากับความรับผิดชอบด้วย
4. ผู้บริหารต้องรู้จักใช้ภาวะผู้นำและมีการจูงใจ เพื่อให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและ เพื่อนร่วมงาน มีความเต็มใจที่จะทำงาน ทุ่มเทความรู้ความสามารถให้แก่งาน และองค์กรได้ อย่างเต็มที่
5. เนื่องจากในหน้าที่ของผู้บริหาร เป็นงานที่มีลักษณะสากลเฉพาะไม่เจาะจงซึ่ง สามารถจะปรับใช้ได้กับงานทุกชนิด นักบริหารจึงอาจสลับเปลี่ยนโยกย้ายแทนกันได้

ในระบบการทำงาน การติดต่อสื่อสารถือเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เปรียบเสมือนระบบประสาทในร่างกายที่จะช่วยให้การทำงานของอวัยวะต่าง ๆ สอดคล้องและประสานสัมพันธ์กัน หากขาดการติดต่อสื่อสารแล้ว การปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ก็ไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง เช่น ผู้บริหารไม่อาจกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแผนงานได้ หากขาดข้อมูลที่จำเป็น และเมื่อมีแผนงานแล้ว ถ้าไม่มีระบบการติดต่อสื่อสารก็ไม่มีผู้รับคำสั่งไปปฏิบัติหรือปฏิบัติไม่สอดคล้องกัน และผู้บริหารย่อมไม่อาจควบคุมได้ว่าผลการปฏิบัติงานเป็นอย่างไร

จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นหน้าที่หลักหรือหน้าที่แผ่นั้นล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้บริหารจะต้องทำงานที่มีวัตถุประสงค์ ใช้สมองสติปัญญาความรู้และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาในการบริหารได้ในปัจจุบันนี้หน้าที่บริหารมีขอบเขตกว้างขวางกว่าหน้าที่หลักและหน้าที่แผ่น สิ่งที่จะขาดเสียไม่ได้ สำหรับหน้าที่การบริหาร คือการวางแผน ดังนั้น หน้าที่ในการบริหารสมัยใหม่ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิทางการบริหารได้ให้ความเห็นว่า หน้าที่การบริหารควรจะประกอบด้วยอะไรบางอย่าง ๆ กัน เช่น Gulick และ Urwick ได้กำหนดหน้าที่ของการบริหารตามที่ปรากฏในหนังสือ Papers on the Scientific of Administration ไว้ว่า การบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพ จะต้องประกอบด้วย POSDCORB ซึ่งย่อมาจากคำต่อไปนี้

P-Planning	คือ การวางแผนและการกำหนดวิธีการไว้ล่วงหน้าว่าจะปฏิบัติงานอะไร และอย่างไร
O-Organizing	ได้แก่ การจัดการองค์การ
S-Staffing	ได้แก่ การจัดคนเข้าทำงาน
D-Directing	ได้แก่ การอำนวยความสะดวกให้การดำเนินงานภายในหน่วยง่ายเป็นไปโดยเรียบร้อย
CO- Coordinating	ได้แก่ การร่วมมือประสานงานกัน
R-Reporting	ได้แก่ การรายงานผลการปฏิบัติงาน
B-Budgeting	ได้แก่ การจัดทำงบประมาณของหน่วยงาน

ดังนั้นในการบริหารงาน ผู้บริหารจึงเป็นส่วนที่สำคัญในการควบคุมและจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถให้เกิดแนวทางความเป็นไปได้ในการพัฒนา นโยบายและแผนงานไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนและการกำหนดนโยบาย

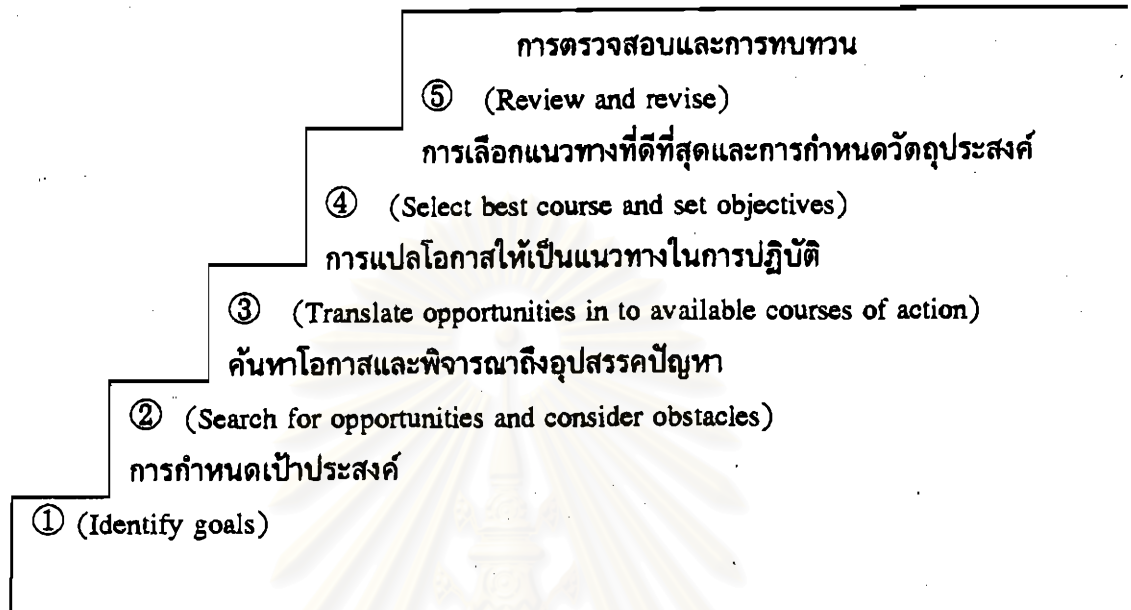
การวางแผน (planning) เป็นกระบวนการที่บุคคลหรือหน่วยงานได้กำหนดขึ้นล่วงหน้าเพื่อปฏิบัติงานในอนาคต เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารในการใช้เป็นเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงาน โดย “เทอร์รี่ (George R. Terry)” นักวิชาการทางการบริหารได้กล่าวถึงข้อดีของการวางแผนไว้ ดังนี้

1. การวางแผนทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างมีวิ ฤตยประสงค์และมีระบบระเบียบ
2. การวางแผนจะชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานในอนาคต
3. การวางแผนช่วยแก้ปัญหาของลักษณะคำถามที่ว่า “อะไรจะเกิดขึ้น ถ้า... (WHAT IF)”
4. การวางแผนเป็นเครื่องมือที่ให้ข้อมูลพื้นฐานในการควบคุมปฏิบัติงาน
5. การวางแผนจะส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน
6. การวางแผนช่วยให้สามารถมองเห็นภาพและความสมดุลในการใช้วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการปฏิบัติงาน
7. การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารมีความเจริญก้าวหน้าในฐานะและตำแหน่งหน้าที่การงาน

แมสซี และดักลาส (Joseph L. Massie and John Douglas) กล่าวไว้ในหนังสือ “Managing: A Comtemporary Introduction” กล่าวว่า กระบวนการวางแผน ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 ขั้นตอนของกระบวนการวางแผน

ขั้นตอนที่ 1 การระบุหรือกำหนดเป้าประสงค์ (goals) ของการปฏิบัติงาน โดยผู้กำหนดเป้าประสงค์คือ ผู้บริหารระดับสูงหรือคณะกรรมการบริหาร

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการค้นหาแนวทางหรือโอกาสที่จะให้แผนงานนั้นสามารถดำเนินงานได้ โดยผู้บริหารจะต้องรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงที่จำเป็นต่าง ๆ แล้วรวบรวมข้อมูลเหล่านั้นให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้เป็นข้อมูลที่สามารถใช้พยากรณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการแปลโอกาสในขั้นตอนที่ 2 เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน โครงสร้างทางเลือกหรือยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมั่นคง

ขั้นตอนที่ 4 จะมีความเกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าเฉพาะ (specific targets) การแบ่งส่วนของผลงาน (quotas) และการกำหนดจุดมุ่งหมาย (objectives) โดยในขั้นตอนนี้จะระบุลักษณะการดำเนินงานและผลคาดหวังเมื่อแผนงานได้สำเร็จลุล่วงแล้ว

ขั้นตอนที่ 5 เป็นการตรวจสอบและประเมินผลงานที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานตามแผนงานนั้น หากผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นที่น่าพอใจตามเป้าหมายก็จะต้องมีการตรวจสอบถึงรายละเอียดต่าง ๆ และจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น โดยอาศัยข้อผิดพลาดที่เกิดจากระบบและข้อมูลใหม่ที่เกิดขึ้น

ความสัมพันธ์ของการวางแผนกับกระบวนการบริหารของผู้บริหารระดับต่าง ๆ จะมีบทบาทที่ทำให้แผนงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด ดังปรากฏในแผนภูมิ ดังนี้

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ของการวางแผนกับบทบาทของผู้บริหารในกระบวนการทำงาน

ภาระหน้าที่	ผู้บริหารระดับสูง	ผู้บริหารระดับกลาง
การจูงใจ (motivation)	พยายามรักษาระดับขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชา และรักษาผลิตผลของงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ และให้มีระดับความสูญเสียที่น้อยที่สุด	ดำเนินการสร้างขวัญและกำลังใจระยะยาวให้กับผู้บริหารระดับกลางและระดับสูงโดยการกำหนดค่านิยมและคุณธรรมที่เหมาะสมให้และรวมไปถึงคำตอบแทนต่าง ๆ ตลอดทั้งเปิดโอกาสให้แสดงบทบาทความเป็นผู้นำ
การสื่อความหมาย (communication)	เป็นการสื่อความหมายในลักษณะเป็นการแนะนำการปฏิบัติงาน การถ่ายทอดนโยบาย และการประเมินผลการปฏิบัติงานให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา การสื่อความหมายกับผู้บังคับบัญชาจะเป็นการรายงานผลการปฏิบัติงาน และการสื่อความหมายภายนอกจะมีขอบเขตจำกัดเฉพาะกับผู้เกี่ยวข้องเท่านั้น และเป็นการกระทำในสภาวะการณ์สั้น ๆ	เป็นการสื่อความหมายอย่างกว้างขวางกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้ใต้บังคับบัญชา เจ้าหน้าที่รัฐบาล และผู้อื่นโดยทั่วไป เป็นการสื่อความหมายที่กระทำกันอย่างต่อเนื่องและระยะยาว
การตัดสินใจ (decision-making)	การตัดสินใจมักมีขอบเขตจำกัด โดยปกติจะเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลให้กับผู้บริหารระดับสูงเพื่อการตัดสินใจ การตัดสินใจมักเกี่ยวข้องกับเรื่องของคนในบังคับบัญชา และมักไม่เป็นลายลักษณ์อักษร	การตัดสินใจมีผลกระทบอย่างมากต่อองค์การ การตัดสินใจมักอาศัยข้อมูลจากภายนอก และมีคณะทำงานเพื่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะคณะทำงานจะทำหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอเพื่อการตัดสินใจครั้งสุดท้าย การตัดสินใจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบายและเป็นลายลักษณ์อักษร

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ภาระหน้าที่	ผู้บริหารระดับสูง	ผู้บริหารระดับกลาง
การควบคุมโดยผ่านระบบสารสนเทศข้อมูล (control through information system)	ข้อมูลที่ได้รับมักได้จากการสังเกตจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ใช่มักเป็นข้อมูลภายในที่ได้รับจากเบื้องล่าง ส่วนข้อมูลจากภายนอกนั้นนำมาใช้น้อย การควบคุมจะเป็นไปโดยทันทีที่ได้รับผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล ว่าไม่สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ เป็นไปตามความคาดหมาย เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลปฏิบัติงานแตกต่างไปจากแผน จะต้องชี้แจงว่าเป็นเพราะอะไร เพราะปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถควบคุมได้ และหากมีผลกระทบต่อหน่วยงานอื่นจะต้องแจ้งให้หน่วยอื่น ๆ ได้ทราบโดยทันที	การควบคุมจะเกิดขึ้นจากข้อมูลที่ได้รับการวิเคราะห์ และเลือกสรรแล้ว โดยเป็นการสั่งจากบนไปสู่ล่าง ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากภายนอก สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงแบบการปฏิบัติงานของกลุ่มอาจเป็นสาเหตุให้แผนมีการแปรผันมาก ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นก็มี ความจำเป็นที่จะต้องทำแผนขึ้นมาใหม่ทั้งหมด

การกำหนดนโยบายเป็นกระบวนการเริ่มต้นของการบริหารงาน โดยนโยบาย (policy) เป็นสิ่งที่บ่งถึงความตั้งใจของผู้บริหารว่า ควรทำหรือไม่ควรทำกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง ในอนาคต หรือในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และเป็นแนวคิดอันจะนำไปสู่การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น นโยบายจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการกำหนดแนวทางของการปฏิบัติงานใด ๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีนักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความของ “นโยบาย (policy)” ไว้ดังต่อไปนี้

ธีโอ ไฮมานน์ และวิลเลียม จี.สกอตต์ (Theo Haimann and William G.Scott) ได้ให้ความหมายของนโยบายไว้ดังนี้

“นโยบายคือขอบเขตของเหตุและผลที่ผู้บริหารใช้ในการตัดสินใจ”

จอห์น เอ็ม พ็อฟเนอร์ (John M. Piffner) ได้ให้ความหมายของนโยบายไว้ว่า “เป็นหลักเกณฑ์และแนวทางในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานดำเนินไปโดยมีเสถียรภาพ (stability) มีความสอดคล้องกัน (consistency) มีมาตรฐานหรือเอกรูปเดียวกัน (uniformity) และมีความต่อเนื่องกัน (continuity)”

ชาร์ลส์ อี. เจคอบ (Charles G. Jacob) ได้ให้คำจำกัดความตามนโยบายไว้ดังนี้

“นโยบายคือหลักการแผนการหรือแนวทางของการปฏิบัติงาน”

วิลเลียม ที. กรีนวูด (William T. Greenwood) ได้ให้คำจำกัดความของนโยบายไว้ว่า “เป็นการตัดสินใจขั้นต้นอย่างกว้าง ๆ จากข้อมูลทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้เป็นไปโดยถูกต้องและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้”

อมร รักษาสัตย์ ได้ให้ความหมายของนโยบายไว้ดังนี้

“นโยบาย คือ อุบายหรือกลวิธีที่มีอำนาจหน้าที่ได้พิจารณาเห็นว่า เป็นทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายของส่วนรวมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเหมาะสมที่สุด”

ดังนั้นในการกำหนดนโยบายจะเป็นสิ่งที่ทำให้ทราบว่าจะทำอย่างไรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งนโยบายจะทำให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติเกิดความรู้ต่อไปนี้

1. รู้ว่าทำอะไรจึงจะทำให้องค์กรต่าง ๆ สามารถดำเนินการไปอย่างได้ผลดี
2. รู้ถึงหนทางต่าง ๆ ที่จะปรับปรุงคุณภาพของตัวบุคคลที่จะเข้าดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย
3. รู้ถึงวิธีการวิเคราะห์ปรับปรุงและจัดการเกี่ยวกับระบบต่าง ๆ
4. รู้ถึงวิธีการวัดหา รวบรวมและใช้ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ
5. รู้ถึงการประสานงานและการรวมตัวกันของหน่วยงานต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายประเภทต่าง ๆ
6. รู้ถึงวิธีการออกแบบหรือกำหนดวิธีการตัดสินใจที่ดีกว่าให้ผลลัพธ์ที่ถูกต้องเหมาะสมกว่า

ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารควรมีข้อคำนึงในการกำหนดแนวนโยบายด้วย ซึ่ง "ฮาโรลด์ คูนซ์ และ ซีริล โอ ดอนเนลล์ (Harold Kountz and Cyril O'Donnell)" ได้ให้ข้อควรคำนึงถึงในการกำหนดแนวนโยบายไว้ ดังนี้

1. นโยบายจะต้องสนับสนุนวัตถุประสงค์และแผนดำเนินงาน
2. นโยบายของแต่ละหน่วยงานภายในองค์การจะต้องสอดคล้องกับนโยบายขององค์การโดยรวม และนโยบายของแต่ละหน่วยงานควรจะสอดคล้องซึ่งกันและกันด้วย จึงจะทำให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุถึงความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ
3. นโยบายจะต้องยืดหยุ่นได้ เนื่องจากเป็นแนวทางที่คิดขึ้นสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคต แต่สภาพการณ์ในอนาคตย่อมเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น นโยบายต้องสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ได้
4. นโยบายจะต้องแตกต่างไปจากกฎระเบียบ วิธีการของหน่วยงาน เนื่องจากนโยบายเป็นเพียงแนวคิดในการปฏิบัติงานที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ แต่กฎระเบียบวิธีการเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือ เปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างยาก ดังนั้น ในการแยกนโยบายออกจากกฎระเบียบ วิธีการจะเป็นการสร้างผลดีต่อการวางแผนและการทำงาน
5. นโยบายจะต้องเป็นลายลักษณ์อักษร มีความชัดเจน เข้าใจง่ายและเป็นสิ่งที่ทำให้การปฏิบัติงานได้ผลดีมากที่สุด
6. นโยบายต้องเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้น ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายจะต้องทำหน้าที่อธิบายและชี้แจงข้อความต่าง ๆ ให้เข้าใจอย่างถูกต้องมากที่สุด
7. นโยบายจะต้องได้รับการควบคุม ผู้บริหารหรือผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายจึงจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบนโยบายตลอดเวลา เพื่อลดปัญหาในการปฏิบัติ เป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันและมีความทันสมัย (up-to-date) เสมอ

อมร รักษาสัตย์ ได้ชี้แจงกระบวนการกำหนดและพัฒนานโยบายเพื่อให้เห็นความเหมาะสมเป็นไปได้อย่างมากที่สุดที่ผู้บริหารพึงควรปฏิบัติไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. การสร้างสถานการณ์เมื่อทำให้เกิดนโยบาย (policy preconditioning) นโยบายบางอย่างเกิดจากการสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้นโดยการจงใจ เมื่อสถานการณ์ที่สร้างขึ้นมีความกระฉับกระเฉงยอมทำให้บุคคลรวมตัวกันได้ และพยายามรักษาผลประโยชน์ของบุคคลส่วนรวม
2. การริเริ่มนโยบาย (policy initiation) เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งแบบเกิดขึ้นเองและสร้างขึ้นมีความกระฉับกระเฉง ผู้มีอำนาจหรือผู้บริหารย่อมต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น

3. การก่อรูปของนโยบาย (policy formation) เมื่อผู้บริหารได้แถลงการณ์หรือปราศรัยนโยบายแล้ว นโยบายเหล่านั้น จะได้รับการแยกย่อยเป็นเป้าหมายเฉพาะต่าง ๆ

4. การวิเคราะห์นโยบาย (policy analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ อย่างละเอียดแล้วใช้ข้อมูลเชิงปริมาณคำนวณหาผลประโยชน์ของนโยบายย่อยแต่ละอย่าง

5. การกำหนดทางเลือกนโยบาย (policy alternative) เป็นการกระจายแนวทางในการแก้ปัญหาออกไปให้มากที่สุด โดยแต่ละแนวทางต้องมีเหตุผลในตัวเอง

6. ทางออกของนโยบาย (policy options) ผู้บริหารจะเลือกหนึ่งหรือหลายแนวทาง และร่วมกันพิจารณากับคณะผู้บริหารอีกครั้งเพื่อขอความเห็นชอบ

7. การกำหนดสูตรนโยบาย (policy formulation) เป็นการนำเอาทางเลือกหรือทางออกของนโยบายที่เป็นโครงสร้างหรือรูปแบบหนึ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

8. ผลของนโยบาย (policy output) เป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการพัฒนา นโยบายโดยออกมาในรูปของระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย การจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ รวมไปถึงการออกคำสั่งและการให้คำแนะนำจากผู้บริหาร

โดยนโยบายที่มีประสิทธิผลและมีความมุ่งหวังในเป้าหมายอยู่ในระดับสูงนั้น จำต้องอาศัยความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของผู้บริหาร ที่ทำงานร่วมกับกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการกำหนด วิเคราะห์และพัฒนานโยบาย ทั้งนี้ การกำหนดนโยบายจะมีขั้นตอนและเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อการดำเนินงานที่ถูกต้อง มีประสิทธิภาพและเกิดการยอมรับในทางปฏิบัติจากทุกฝ่าย

เมื่อการวางแผนและการกำหนดนโยบายเป็นสิ่งที่ต้องกำหนดจากผู้บริหารเป็นหลักแล้ว ย่อมหมายถึงว่าผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องในเรื่องนั้นอย่างชัดเจน ดังที่ “เชสเตอร์ โอ บาร์นาร์ด” (Chester I Barnard) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้บริหารไว้ดังนี้

1. มีอาการเป็นผู้มีชีวิตชีวา
2. มีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็วและถูกต้อง
3. มีความสามารถในการจูงใจคน
4. มีความรับผิดชอบ
5. มีความฉลาด มีไหวพริบ และมีความรู้ทันโลกและเหตุการณ์

“สมอลล์ (Small)” นักวิชาการชาวอเมริกัน ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้บริหารที่ดีในโลกปัจจุบันไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. เป็นคนที่มีทักษะในการวิเคราะห์และตีความสิ่งนั้น ๆ ได้ชัดเจน (strong analytical skills)
2. เป็นคนที่ตัดสินใจในสิ่งใดแล้วแม่นยำตรง (acceptually good justment)
3. เป็นคนที่มีกลยุทธ์ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ (strategic thinking)
4. เป็นคนที่ต้องรู้เรื่องธุรกิจเป็นอย่างดี (business acumen)
5. เป็นคนที่กระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างฉับไว (sense of urgency)
6. เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมองการณ์ไกล (big picture view)
7. เป็นคนที่มีการสื่อสารกันระหว่างมืออาชีพ มีความสัมพันธ์กันกับมืออาชีพ (professional communication)

ผู้บริหารจึงเป็นบุคคลที่เป็นหลักสำคัญในการวางแผนและการกำหนดนโยบาย ซึ่งความรู้ที่ถูกต้อง และทัศนคติที่ดีต่อเรื่องนั้น ถือเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการปฏิบัติงานนั้น ผู้บริหารจึงต้องใช้สติปัญญาและความสามารถในบทบาทการทำงานของตนเองอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการปฏิบัติงานในระดับประเทศ อาทิเช่น การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นวัตกรรมสู่ประชาชน การกำหนดมาตรการใหม่ ซึ่งผู้บริหารจะต้องใช้วิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในระดับการวางแผนที่มีความรู้ความสามารถเพื่อให้การปฏิบัติตามแผนงานนั้นประสบผลสำเร็จอย่างทั่วถึงในเป้าหมายที่วางไว้ ผู้บริหารจึงเป็นเสมือนสะพานที่เชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดหรืออุดมการณ์ไปสู่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติได้ในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และทัศนคติ

เบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom) กล่าวว่า ความรู้เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป ระลึกได้ถึงวิธีการ กระบวนการหรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 6 ประการด้วยกันคือ

1. ความรู้ (knowledge) ทำให้ทราบถึงความสามารถจำและระลึกถึงเหตุการณ์หรือเหตุการณ์ที่ผ่านมา ได้แก่
 - ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา
 - ความรู้เกี่ยวกับกลวิธีและการดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 - ความรู้เกี่ยวกับการรวบรวมแนวคิดและโครงสร้าง

2. ความเข้าใจ (comprehensive) ทำให้ทราบถึงความสามารถในการใช้สติปัญญา และทักษะเบื้องต้น ได้แก่

- การแปลความ คือแปลจากบทหนึ่งสู่อีกบทหนึ่งโดยรักษาความหมายให้ถูกต้อง
 - การตีความหมาย คือ ขยายออกจากเนื้อหาเดิมด้วยการสร้างขึ้นในรูปแบบใหม่
3. การนำไปใช้ (application)
 4. การวิเคราะห์ (analysis)
 5. การสังเคราะห์ (synthesis)
 6. การประเมินค่า (evaluation)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า เป็นข้อเท็จจริง (Facts) ความจริง (Truth) กฎเกณฑ์และข้อมูลต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมสะสมไว้จาก มวลประสบการณ์ต่าง ๆ

แพทริก เมียร์ดิส (Patrick Meredith) กล่าวว่า ความรู้ (knowledge) จำเป็นต้องมี องค์ประกอบ 2 อย่าง คือ ความเข้าใจ (understanding) และการคงอยู่ (retaining) เนื่องจาก ความรู้เป็นการที่เราสามารถจำได้ในบางสิ่งบางอย่างที่เราเข้าใจแล้ว

การได้ทราบหลักการเรียนรู้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการวางแผนการสื่อสารอย่าง สัมฤทธิ์ผล กล่าวคือ

1. บุคคลจะมีความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องราว ใด ๆ ก็ตามจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมายด้วย
2. การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับการตอบสนองทางอารมณ์
3. การแสดงให้เห็นว่าควรทำอะไรดีกว่าการบอกเฉย ๆ เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการให้ การเรียนรู้ในเรื่องที่ซับซ้อน
4. ทักษะที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสารจะมีผลต่อทัศนคติที่มีต่อสารนั้นด้วย
5. ความจำเป็นมีความสัมพันธ์กับความใหม่ของข้อมูล ผู้รับสารมักจะจำได้และมีการ ตอบสนองต่อข้อมูลที่เพิ่งได้รับและการให้ข้อมูลซ้ำ ๆ จะก่อให้เกิดการจดจำและเก็บสารนั้นไว้
6. การมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเรียนรู้
7. การนำเสนอด้วยวิธีที่แปลกใหม่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการเรียนรู้ได้มากกว่าการนำเสนอด้วยวิธีธรรมดา

ทัศนคติ (Attitude) หมายถึง ความโน้มเอียงหรือแนวโน้มในการประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ หรือสัญลักษณ์ของสิ่งนั้นในทางใดทางหนึ่ง อันเกิดจากประสบการณ์ของบุคคลนั้น (พีระนันท์ บุรณะโสภณ, 2538)

เสถียร เขยประทับ (2528) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นความคิดเห็นที่มีอารมณ์หรือความรู้สึกมาประกอบเป็นแนวโน้มซึ่งพร้อมจะแสดงอาการสนับสนุน พอใจ คัดค้านหรือไม่พอใจ

แฮร์รี ซี เทรนดิส (Harry C. Thriandis) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งสำคัญที่ทำให้คนเกิดทัศนคติไว้ดังนี้

1. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (models) โดยในการเลียนแบบบุคคลที่ใกล้ชิดหรือมีอิทธิพล จะทำให้เกิดทัศนคติขึ้นมาได้ เช่น การที่เด็กเลียนแบบพ่อแม่ซึ่งมีอิทธิพลต่อเด็กสูง
2. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (specific experiences) เมื่อบุคคลเกิดประสบการณ์ที่ดีหรือไม่ดีเฉพาะอย่างต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะทำให้เกิดทัศนคติในเรื่องนั้น ไปตามทิศทางของประสบการณ์ที่ได้รับ
3. ความเกี่ยวข้องกับสถาบัน (institutional factors) โดยทัศนคติหลายอย่างของบุคคลอาจเกิดขึ้นได้จากความเกี่ยวข้องกับสถาบัน เช่น โรงเรียน ที่ทำงาน
4. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (communication from others) การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นจะทำให้บุคคลเกิดทัศนคติจากการรับรู้ข่าวสารนั้นได้

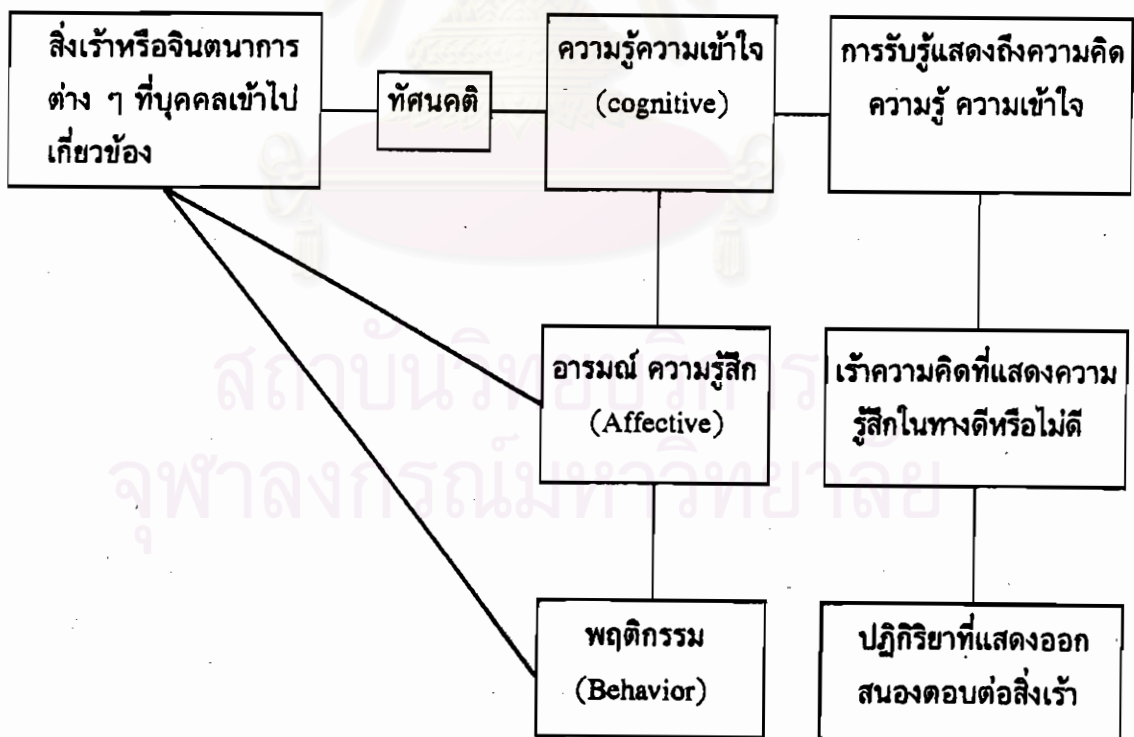
แคเน็ล แคทซ์ และชอทแลนด์ (Kaniel Katz and Stotland) ได้แบ่งส่วนประกอบของทัศนคติไว้ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ เรียกว่า "Cognitive Component" ได้แก่ ความคิดซึ่งเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ในการคิด ซึ่งความคิดนี้ อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกันไป
2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เรียกว่า "Affective component" ซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกทอดหนึ่ง หากบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีก็จะแสดงออกในขณะที่คิดถึงสิ่งนั้น ออกมาในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกทางบวกเรียกว่า "Positive affective component" จะเป็นไปในทางที่ดี ในทางตรงข้าม ความรู้สึกทางลบ เรียกว่า "Negative affective component" ก็จะเป็นไปในทางที่ไม่ดี
3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรม เรียกว่า "Behavioral component" ซึ่งมีแนวโน้มไปในทางการกระทำหรือพฤติกรรมในลักษณะที่ว่า เมื่อมีสิ่งเร้าก็จะเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลมีความรู้สึกในด้านบวก พฤติกรรมที่แสดงออกก็จะเป็นไปในทางที่ดี (อั้งใน ปารีฉัตร มั่นคง, 2534)

ทัศนคติ (attitude) จึงเป็นดัชนีที่ชี้ว่าคุณคนนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้าง วัตถุหรือสิ่งแวดล้อมตลอดจนสภาพการณ์ต่าง ๆ โดยทัศนคตินั้นมีรากฐานมาจากความเชื่อที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นเพียงความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และเป็นมิติของการประเมินเพื่อแสดงว่าชอบหรือไม่ชอบต่อประเด็นหนึ่ง ๆ ซึ่งถือเป็นการสื่อสารภายในบุคคล (intrapersonal communication) ที่เป็นผลกระทบมาจากการรับสาร อันจะมีผลต่อพฤติกรรมต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533)

ดังนั้น ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ จึงนับได้ว่า เป็นส่วนประกอบขั้นพื้นฐานของทัศนคติ และส่วนประกอบนี้จะเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับความรู้สึกของบุคคล อาจออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันทั้งในทางบวกและทางลบ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้และความรู้สึกที่เกิดขึ้น ที่มีต่างวัตถุหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นสำคัญ (กรรณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา, 2539) โดยส่วนประกอบของทัศนคติสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 ส่วนประกอบของทัศนคติ

ที่มา: Milton J. Rosenberg and Carl I. Hovland. Attitude Organization and Change. New Haven, Yale University Press, 1960. p.3. (อ้างถึงใน ปารีฉัตร มั่นคง, 2534:24-25)

โดยปกติการแสดงออกของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ทศนคติและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งการแสดงออกเหล่านี้ เรียกว่า “พฤติกรรม(behavior)” เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยใช้วิธีการทางการสื่อสาร โน้มน้าวพฤติกรรมของบุคคลให้ เป็นไปตามมุ่งหวังในทางใดทางหนึ่ง เนื่องจากทั้งความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติและพฤติกรรมเป็น สิ่งที่เชื่อมโยงต่อกัน จึงสามารถเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของสิ่งหนึ่งโยงไปสู่อีกสิ่งหนึ่งได้ โดยผลของ การโน้มน้าวจะก่อให้เกิดพฤติกรรมพื้นฐาน 2 แบบ คือ

1. กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือให้มีพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง (activation)
2. หยุดยั้งพฤติกรรมเก่า (deactivation)

ในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทศนคติและพฤติกรรม เป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ ในทุกระดับของสังคม หากเราใช้กระบวนการโน้มน้าวหรือผลักดันอย่างถูกวิธี โดยให้เกิดความ สอดคล้อง ต่อเนื่อง และเกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด โดยรูปแบบของการสื่อสารมวลชนหรือสื่อ บุคคล ที่สามารถเข้าถึงได้มากที่สุดในกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ทศนคติของบุคคลสามารถทำให้เปลี่ยนแปลงได้ อาจมาจากบุคคลรอบข้างหรือจาก สื่อมวลชนต่าง ๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดแล้ว ก็จะมีผลให้องค์ประกอบส่วนอื่น เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างทศนคติกับการสื่อสารนั้น โรเจอร์ส (Rogers) ได้กล่าวถึงผลสำคัญของการสื่อสารไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ของผู้รับสาร (change in reciever's knowledge)
2. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทศนคติของผู้รับสาร (change in reciever's attitude)
3. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร (change in reciever's behavior)

โดยการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประเภทนี้จะเกิดขึ้นในลักษณะที่ต่อเนื่องกัน คือ เมื่อผู้รับ สารได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว จะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจขึ้นในเรื่อง นั้น และจะเป็นผลที่ทำให้เกิดทศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้นด้วย และในขั้นสุดท้ายก็จะก่อให้เกิดเป็น พฤติกรรมขึ้นในตัวบุคคลที่จะกระทำต่อเรื่องนั้นตามมาภายหลัง

โรเจอร์ส (Rogers) ได้อธิบายอีกว่า ทศนคติกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป นั่นคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติในทางบวก ต่อสิ่งที่เผยแพร่แล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติ อาจมีผลในทางตรงข้ามกันได้ จึงทำให้เกิด ช่องว่างของความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติ (KAP-GAP) ขึ้นได้ แต่ทั้งนี้ โรเจอร์ส (Rogers) ได้ เสนอวิธีแก้ไข 4 วิธี ดังนี้

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการต่อกลุ่มเป้าหมายให้มากขึ้น และเกิดความเข้าใจ อย่างแท้จริงถึงวิธีปฏิบัติต่อวกรรมนั้น
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งสามารถทำได้โดยใช้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้าไปติดต่อกับสมาชิกที่ต้องการรับวกรรมนั้นอย่างใกล้ชิด
3. ให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับวกรรรมหรือยอมรับปฏิบัติ ทำให้เกิดการจูงใจแก่บุคคล อื่นที่ยังไม่ยอมรับต่อวกรรมนั้น
4. การใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจโดยใช้สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดไปติดต่อยัง สมาชิกเพื่อโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้เป็นไปตามความคาดหวังของแผนการหรือนโยบายที่ตั้งไว้นั้น จะต้องมีการวางแผนแนวทางในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ โดยการให้ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องในเรื่องที่จะเผยแพร่ต่อบุคคลในสังคมเสียก่อน จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติตามมา และกลายเป็นพฤติกรรมที่คาดหวังตามแผนการและนโยบายตามมาภายหลังในที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จาวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ (Mental and emotional involvement) ของบุคคลในสภาพการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวจะเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นและทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

รุสโซ (Rousseau) อังโนบุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ (2535) ได้เขียนถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่า จะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใครหรือนายแห่งชีวิตใคร

2. กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความสามารถพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการตระหนัก รับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

การมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการเกี่ยวข้องทั้งหมด มิใช่เพียงแต่ด้านกำลังกายหรือทักษะ
2. การกระทำทำให้ เมื่อผู้มีส่วนร่วมได้เกิดความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์แล้ว เท่ากับเปิดโอกาสให้แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคลและกลุ่ม
3. การร่วมรับผิดชอบเมื่อเกิดการเกี่ยวข้องด้านจิตใจ อารมณ์และได้กระทำการให้แก่สถานการณ์กลุ่มนั้นแล้ว ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มและต้องการเห็นผลสำเร็จของการทำงานนั้นด้วย

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วมที่แท้จริง อาจแยกแยะได้ดังนี้

1. การที่จะเกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง โดยปกติแล้วจำเป็นจะต้องมีการกระจายอำนาจเสียใหม่ กล่าวคือ อำนาจทางการเมืองต้องถูกกระจายออกไปในทุกระดับ การผูกขาดอำนาจ การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง ลักษณะการปกครองแบบเผด็จการย่อมไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
2. ยุทธวิธีในการพัฒนาแบบเก่า ๆ จะต้องเปลี่ยนแปลง เพราะถ้าไม่เปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงจะไม่เกิดขึ้น และในอีกด้านหนึ่ง ยุทธวิธีที่ถูกต้องในการพัฒนาจะต้องได้มาจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั่นเอง
3. การปฏิบัติหน้าที่ของกลไกต่าง ๆ ที่จะยังผลให้เกิดการมีส่วนร่วมจะเป็นไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม

ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้จึงหมายถึง การที่ผู้บริหารมีการเกี่ยวข้องและมีหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ตามกระบวนการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไปสู่ทุกองค์การและประชาชนอย่างทั่วถึง

ทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวกรรม

ทฤษฎีการเผยแพร่ข่าวกรรม เป็นการสื่อสารในความคิดใหม่ สิ่งใหม่หรือวิธีปฏิบัติใหม่ ไปยังสมาชิกในระบบสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งโดยปกติ กระบวนการของข่าวกรรมในสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งหมายถึง ตัวนวัตกรรม โดยอาจพัฒนาขึ้นเองหรือนำเข้าจากต่างประเทศแล้วปรับนวัตกรรมให้สอดคล้องกับสังคมมากที่สุด
2. การแพร่หรือการสื่อสาร เป็นขั้นตอนหลังจากที่เกิดนวัตกรรมขึ้นแล้ว และต้องการนำนวัตกรรมนั้นเข้าไปสู่ชุมชน เพื่อการสร้างความทันสมัยให้กับชุมชนนั้น
3. ผลพวงของการรับนวัตกรรม การเผยแพร่ข่าวกรรมออกไปจะสำเร็จหรือไม่นั้น มิใช่ขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลหรือผู้ส่งสาร แต่หากขึ้นอยู่กับชาวบ้านหรือผู้รับสารด้วย ซึ่งผลพวงของนวัตกรรมนั้นจะควบคู่กับการประเมินเสมอ และที่สำคัญก็คือการเกิดผลกระทบภายหลังของนวัตกรรม เพราะนวัตกรรมอาจไม่ทำให้เกิดผลได้ทันทีแต่อาจต้องใช้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง (สุรพงษ์ โสธนเสถียร, 2533)

องค์ประกอบในการเผยแพร่ข่าวกรรม มีลักษณะคล้ายกับการสื่อสาร (เสถียร เศษประทับ, 2522) โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

ตารางที่ 2 องค์ประกอบของการสื่อสารในการเผยแพร่ข่าวกรรม

องค์ประกอบ การสื่อสาร ในแบบ S-M- C-R-(E)	แหล่งสาร (S)	สาร (M)	ช่องสาร (C)	ผู้รับสาร (R)	ผลการสื่อสาร (E)
องค์ประกอบ ของการเผยแพร่ ข่าวกรรม	ผู้ประดิษฐ์ - ผู้นำการ เปลี่ยนแปลง - พัฒนาการ - เจ้าหน้าที่นัก วิชาการ ฯลฯ	นวัตกรรม (คุณสมบัติของผู้รับ เช่น - การนำไปใช้ได้ - ความสลับซับซ้อน - มีประโยชน์) ฯลฯ	ช่องสาร (ช่องสาร มวลชนหรือ ปัจเจกชน	สมาชิกของ ระบบสังคม	ผลในช่วงระยะ เวลาหนึ่ง ซึ่งอาจ เป็น - การเปลี่ยน แปลง - การเปลี่ยน ทัศนคติ - การเปลี่ยน แปลงพฤติกรรม กรรม

โรเจอร์ และชูเมคเกอร์ (E.M.Rogers and F.F.shoemaker) ได้มองกระบวนการเผยแพร่ นวัตกรรม โดยมีองค์ประกอบของช่วงระยะเวลาเพิ่มขึ้นมา เกี่ยวข้องกับกระบวนการเผยแพร่ นวัตกรรม คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม โดยบุคคลจะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ขั้นแรกที่ต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม จนถึงขั้นยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม
2. ความรวดเร็วในการยอมรับนวัตกรรมของบุคคล
3. อัตราการยอมรับนวัตกรรมในระบบสังคม สามารถวัดได้จากจำนวนสมาชิกที่ยอมรับนวัตกรรมในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ลักษณะของนวัตกรรมที่มีอิทธิพลที่ทำให้นวัตกรรมได้รับการยอมรับช้าหรือเร็ว นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ความได้เปรียบเชิงเทียบ (relative advantage) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมคิดว่า นวัตกรรมดีกว่า มีประโยชน์มากกว่าความคิดเก่า สิ่งเก่า หรือวิธีปฏิบัติเก่าที่เคยใช้
2. ความสอดคล้อง (compatibility) การที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมคิดว่า นวัตกรรมนั้นเข้ากันได้กับค่านิยม ประสบการณ์ในอดีตตลอดจนความต้องการของผู้ยอมรับ
3. ความสลับซับซ้อน (complexity) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมเห็นว่านวัตกรรมนั้นยากแก่การเข้าใจและการนำไปใช้
4. ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ (trainability) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับนวัตกรรมสามารถนำนวัตกรรมนั้นไปทดลองใช้ในปริมาณน้อย ๆ ได้
5. ความสามารถในการสังเกตได้ (observability) หมายถึง การที่ผลของนวัตกรรมเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้โดยสมาชิกภายในระบบสังคม

ในกระบวนการยอมรับนวัตกรรมใดนั้น จำเป็นต้องใช้การสื่อสารสนับสนุน เพื่อให้บรรลุไปสู่สัมฤทธิ์ผลของแต่ละขั้นตอน โดยสิ่งที่ใช้ในการสื่อสารนวัตกรรมที่สำคัญมี 4 ประเภท คือ

1. สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น
2. สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ญาติ เป็นต้น
3. หน่วยงานราชการ
4. หน่วยงานเอกชน

โดยการจัดลำดับความสำคัญของสื่อแต่ละชนิดที่เป็นเครื่องมือในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยอมรับนวัตกรรมนั้นแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ขั้นตอนของกระบวนการยอมรับนวัตกรรม

ลำดับความสำคัญของสื่อในแต่ละชั้น	ขั้นตอนของกระบวนการยอมรับนวัตกรรม				
	การรับรู้	การสนใจ	การประเมิน	การลองปฏิบัติ	การยอมรับ
1	สื่อมวลชน	สื่อมวลชน	สื่อบุคคล	สื่อบุคคล	ประสบการณ์ส่วนบุคคล
2	สื่อบุคคล	สื่อบุคคล	หน่วยราชการ	หน่วยราชการ	สื่อบุคคล
3	หน่วยราชการ	หน่วยราชการ	หน่วยเอกชน	หน่วยเอกชน	หน่วยราชการ
4	หน่วยเอกชน	หน่วยเอกชน	สื่อมวลชน	สื่อมวลชน	สื่อมวลชน
5	-	-	-	-	หน่วยเอกชน

ได้มีการพบว่าการรับรู้และความสนใจเป็นสภาพความรู้ (knowledge) ของบุคคลที่มีต่อนวัตกรรม ในขณะที่การประเมินและการลองปฏิบัติเริ่มก่อตัวเป็นทัศนคติ (attitude) ต่อนวัตกรรม ส่วนการยอมรับจะเป็นขั้นของพฤติกรรม (practice) ที่ปรับเปลี่ยนอันเนื่องมาจากการยอมรับนวัตกรรม (สุรพงษ์ โสธนเสถียร, 2533) อันเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของบุคคล ซึ่งโรเจอร์และชูเมคเกอร์ (G.M.Rugers and FF.shoemaker) ได้แสดงกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นความรู้ (knowledge) ในขั้นนี้ เมื่อเกิดนวัตกรรมขึ้น บุคคลมีความเข้าใจพว่นวัตกรรมนั้นเป็นอย่างไร มีหน้าที่อะไรบ้าง
2. ขั้นโน้มน้าวใจ (persuasion) เป็นขั้นตอนหลังจากที่ผู้รับสารเกิดความรู้ในนวัตกรรมเบื้องต้นแล้วบุคคลจะเกิดทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อนวัตกรรม

3. **ขั้นตัดสินใจ (decision)** เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะต้องตัดสินใจว่า จะรับหรือไม่รับ นวัตกรรมนั้นหลังจากที่ได้ประเมินแล้ว

4. **การยืนยัน (confirmation)** เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากขั้นตอนการตัดสินใจ ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่เพิ่มเติม เพื่อสนับสนุนหรือยืนยันการตัดสินใจที่กระทำ ไปแล้ว เป็นขั้นตอนที่จะยอมรับนวัตกรรมนั้นอย่างถาวรและกลายเป็นพฤติกรรมของบุคคลต่อไป

ในการเผยแพร่ นวัตกรรมนั้น “ผู้นำความคิด (Opinion leader)” มีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะทำให้กระบวนการเผยแพร่ นวัตกรรมเข้าสู่สังคมได้ ซึ่ง “พริฟเนอร์ และเพสตุส (Priffner, J.M. and Presthus, R.) กล่าวไว้ในหนังสือ “Public administration” ว่า “ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ทำหน้าที่โดยปราศจากอำนาจบังคับ แต่ผู้นำ (ที่เป็นทางการ) โดยปกติจะดำรงตำแหน่งใน สถาบัน สถานะและอำนาจของตำแหน่งในสถาบันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทของการเป็น ผู้นำ”

เสถียร เชยประทับ (2525) กล่าวว่า “ผู้นำทางความคิดอาจจะช่วยส่งเสริมให้การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจจะขัดขวางมิให้การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ” ดังนั้นผู้บริหารจึงถือเป็นผู้นำความคิดที่มีบทบาทอย่างสูงในการเผยแพร่ นวัตกรรมต่าง ๆ สู่ทุกองค์กรและประชาชนจึงต้องมีความรู้ที่ถูกต้องและทัศนคติที่ดีในการเผยแพร่ นวัตกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถือเป็นนวัตกรรมของประเทศไทย ผู้บริหารที่มีส่วนในการเผยแพร่แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงต้องมีความรู้ที่ถูกต้องและทัศนคติที่ดีก่อนที่จะมีการเผยแพร่ไปสู่อุตสาหกรรมและประชาชน เพื่อให้เกิดแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินงานตามกระบวนการเผยแพร่แนวความคิดเชิงอนุรักษ์ที่วางไว้อย่างเป็นระบบ อันเป็น เครื่องชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่งานวิจัยที่ค้นพบจะเป็นเรื่องของการท่องเที่ยวหรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษาโดยตรงนี้จึงไม่สามารถอ้างอิงได้มากนัก ผลงานวิจัยส่วนใหญ่ที่ได้รวบรวมมานี้จึงมีความคล้ายคลึงกับเรื่องการศึกษาในด้านแนวความคิดหรือ ทฤษฎีมากกว่า

กรุณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา (2538) ได้ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับ ทัศนคติต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตัวอย่างของชาวบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท

อำเภอ โพนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ความทันสมัยของบุคคล และความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวตัวอย่าง

ลดาวัลย์ พอใจ (2536) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับปานกลาง

พิศศิลป์ จิตนาวสาร (2535) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของประชาชนในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารและความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และพฤติกรรมการเปิดรับสื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยเฉพาะสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกับผู้รับสาร ในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

พีระนันท์ บุรณะโสภณ (2538) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสาร ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า บุคคลที่มีเพศ อายุ และรายได้ต่างกันจะมีความแตกต่างกันในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ แต่ไม่พบความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมการเปิดรับสารในผู้ที่มีการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกัน และตัวแปรที่มีความสามารถในการอธิบายความสัมพันธ์กับการใช้ผลิตภัณฑ์มากที่สุด คือ ทัศนคติต่อการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รองลงมา คือ การเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุ แผ่นพับและการจัดงานนิทรรศการ ตามลำดับ

พิสิฐรุ์ บุญไชย (2522) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสภาตำบล เฉพาะกรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า ระดับความสนใจข่าวสารการได้ทราบเรื่องของการอนุรักษ์ป่าไม้จากสื่อมวลชนและความสนใจต่อโครงการอนุรักษ์ป่าไม้มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือ กลุ่มที่ได้รับทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ทางสื่อมวลชนมาก จะมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้มากกว่ากลุ่มที่ได้รับน้อยกว่า

บุษบา ภูสกุล (2536) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอวัฒนานคร

จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อและทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ได้ โดยทัศนคติมีอิทธิพลในทางลบ ในขณะที่พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมีอิทธิพลในทางบวก โดยสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้มากที่สุด คือ โทรทัศน์

สุพัตรา ผาผุย (2532) ได้ศึกษาประสิทธิผลของหน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ในการให้ความรู้และทัศนคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลังจากชาวบ้านในหมู่บ้านทดลอง 1 และหมู่บ้านทดลอง 2 ได้รับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่แล้ว มีความรู้เพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางที่ดีขึ้นมากกว่าหมู่บ้านควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และชาวบ้านที่เคยพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้บ่อยครั้งจะมีทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทางบวกมากกว่าชาวบ้านที่ไม่เคยพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้จึงเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อการทำงานของหน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา (2535) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกและเป็นตัวแปรเพียงตัวเดียวต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

บุญลือ การเสนีย์ (2532) ได้ศึกษาความรู้ ความตระหนักของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูง โดยผู้ประกอบการอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีความรู้มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและประชาชนที่มีการศึกษาสูง มีความตระหนักมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ และประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการรับข่าวสารในระดับปานกลาง

ประสพสุข ดีอินทร์ (2531) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในภาคเหนือ พบว่า ปัจจัยด้านประชากรจะมีแต่ขนาดครอบครัวเท่านั้นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนปัจจัยด้านอายุ

ระดับการศึกษา ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน และการพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เจตคติและความสนใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

สุนิสา พักตร์เพียงจันทร์ (2531) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และทัศนคติต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประชาชน ในเขตนครเชียงใหม่ พบว่า ปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และความรู้ความเข้าใจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยกเว้นความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย